

Anglické slovo *sport*, jímž začaly být v průběhu devatenáctého století označovány rozličné, především v této době vznikající pohybové hry a soutěživá tělesná cvičení, je odvozeno z latinského slova „disportare“, které překládáme obvykle jako „rozptylovat se, bavit se“. Analogický význam má ostatně i anglické slovo „disport“, z něhož slovo *sport* bezprostředně dekompozicí vzniklo.

Znamená zábavu nebo vyrazení, podobně jako příbuzné anglické slovo „sportability“, které je překládáno jako „žerty, šprýmy, kratochvíle a náklonnost k nim“ [Jung 1947]. Podobně i francouzské slovo „disporter“ znamená bavit se.

Podobně jako v jiných případech je však i v etymologii slova „sport“ skryto více než jen elementární lingvistická informace. Je v ní současně obsažena i dobová představa o společenských funkcích sportu a jeho zakotvení v životním způsobu těch vrstev společnosti (1), které s ním přicházely nejčastěji do kontaktu. popřípadě jeho rozvoj — alespoň po určitou dobu — stimulovaly. A skutečně. V době svého vzniku byl sport převážně „pohybovou hrou, zábavou a měl pouze rekreační charakter“ [Malá encyklopedie 1980 : 266]. V životním způsobu tehdejších vládnoucích a dobře situovaných vrstev splňoval především dvě základní funkce: funkci společenské zábavy a funkci rekreační a relaxační. Byl však současně i převažující náplní jejich způsobu života, výrazem příslušnosti k této třídě a jeho provozování mělo, jak na to přesvědčivě ukázal již Veblen [1899], výrazně prestižní a skupinově identifikační charakter.

Avšak již v této době byl sport pro řadu osob pocházejících vesměs z jiných než majetných a vládnoucích tříd anglické společnosti něčím jiným. Pro profesionální boxery, zápasníky venkovských arén, pouťové siláky, učitele šermu a jízdy na koni, vojenské instruktory tělesných cvičení a další byl již v této době profesí, základním způsobem obživy, činností, která určovala jejich postavení ve společnosti i celý způsob života.

Pro účastníky nejružnějších lidových slavností, jejichž podstatnou součástí se sport poznenáhlu stával, byl pak kontakt se sportem výjimečnou příležitostí k prolomení nudy každodenního života, prostředkem katarze, avšak neméně často i výrazem identifikace s lokální (zejména městskou) společností, profesí, etnickou skupinou či (zejména později) národem. Mnoha dalším pak sport již ve svých počátcích alespoň zprostředkovaně poskytoval obživu, například majitelům zájezdních hostinců, podkoním, krejčím, modistkám, sluhům a posluhům, redaktorům společenských rubrik časopisů apod., neboť již v této době se kolem sportu začal vytvářet systém specifických služeb, který později přerostl v dnes již rozsáhlé odvětví „průmyslu volného času“(2).

(1) Dobové významy slova „sport“ dobře naznačuje překlad tohoto pojmu ve starším Jungově Anglicko-českém slovníku, jehož třetí vydání vyšlo v roce 1947. Podle něj „sport“ znamená „zábavy a vyrazení pod širým nebem, lov, myslivost, všeliký tělocvik a každá hra na volném vzduchu, běh o závod, plavání, dostihy veslařské, plachtění na vodě i na ledě, všeliké hry míčové“ [Jung 1947 : 320].

(2) Pojmem „průmysl volného času“ označujeme systém materiálního zabezpečení a služeb, umožňujících širokým vrstvám obyvatelstva podílet se (za úplatu nebo zdarma) na aktivitách volného času jako účastníci (aktéři) nebo pozorovatelé (diváci).

Sport ostatně nebyl jen produktem devatenáctého století a jen anglické společnosti, byť v Anglii se dotvořil do té podoby, v jaké ho dnes známe, a značná část sportovních odvětví vznikla v anglické společnosti, na anglických středních školách a v prostředí venkovské nižší šlechty. Novodobý sport do sebe zahrnul řadu tělesných cvičení, šlechtických zábav, lidových her a zápasů, jejichž kořeny často sahají až do starověku a středověku a do jiných kultur než evropských. Například lukostřelba či akrobacie mají své začátky již v předhistorické době a podobně i prvky některých dalších sportů (zápasu, boxu, šermu, vzpírání, plavání, jezdeckví, bruslení, lyžování, ale i některých míčových her) jsou známy již několik tisíciletí.

V těchto historických kontextech nebyl sport jen specifickým tělesným cvičením, prověrkou obratnosti, síly a odvahy, ale měl často i řadu dnes již zapomenutých funkcí magických a náboženských, jejichž význam byl pro utváření dobové ideologie často fundamentální. Ostatně ani moderní sport není jen čistě „pohybovou činností založenou na organizovaném závodění, na snaze po nejvyšším výkonu“ [Malá encyklopedie 1980 : 266], ale často i svéráznou životní orientací, specifickým světovým estetickým i etickým názorem, jehož realizace (jako tomu je např. v ideologii neolympismu) byla a je často spojována s výrazně reformními, zpravidla politicky vyhraněnými společenskými cíli.

Sport byl výrazem určitého životního způsobu, určitých hodnot a zájmů i na úrovni jednotlivých tříd a vrstev i jednotlivců. Představoval nejen úsilí o dosažení určité dokonalosti pokud jde o tělesnou zdatnost a výkony, ale byl spojen i s představou zprostředkování nového stylu života a nových životních hodnot. Zejména v určitých sportech (např. v horolezectví) bylo vědomí zcela záměrně pěstovaných subkulturních rysů způsobu života, životních hodnot a orientací i jejich společenská demonstrace trvalou součástí sportovního života. Pro polského předválečného horolezce Zaruského byly například „Vysoké Tatry svatyní, konfesí, otevřenou knihou prapodstaty lidského života, láskou a inspirací, avšak nikdy cirkusovou arénou“; horolezectví pak mystériem „boje se sebou samým, s nebezpečími v přírodě i v sobě“, „školou charakteru, účinným prostředkem proti fyzické i duševní neduživosti“. Z tohoto hlediska pak byly s horolezectvím a vysokohorskou turistikou spojovány výrazné výchovné hodnoty a cíle, neboť „kdo jednou prožil noc nad propastí v Tatrách, vyjde z této situace lepší a krásnější a přiblíží se tímto způsobem ideálu kalokagathie“ [citováno podle Krawczyk 1970 : 146]. Sport v těchto přístupech nejen plnil funkce socializace osobnosti, ale byl i nástrojem celkové společenské změny, proměny celého způsobu života.

Sport se v průběhu staletí stal z okrajového sociálního jevu (často parazitujícího na společenské prestiži, připisované jiným složkám a jevům způsobu života) svébytným společenským jevem, s vlastní organizací a institucionální základnou činnosti, vlastním (složitě diverzifikovaným) mechanismem kumulace a předávání zkušeností ze sportovní činnosti (sportovní školství, sportovní žurnalistika, věda o sportu apod.), rozsáhlým technickým i ekonomickým zázemím i složitými vazbami na politický, kulturní a sociální systém společnosti. Vydělil se jako ta část tělesné kultury, „jejíž specifickou motivací je soutěž a s ní spojená snaha překonávat hranice lidských schopností“ [Šprynar 1983 : 8] a v současné době je ve své diferencované odvětvové struktuře schopen

Zahrnuje mimo jiné (pokud jde o sport) systém výcviku, ubytovacích služeb, distribuce vstupenek, výroby a prodeje sportovních potřeb a oblečení, upomínkových předmětů, ale i reklamní a propagační činnosti, spojené se sportem i vlastní organizací sportovních a tělovýchovných podniků.

zprostředkovat základní hodnoty tělesné kultury (prožitok vlastní či cizí fyzické a duševní výkonnosti) nejširším vrstvám obyvatelstva.

Již tento krátký exkurs do dějin sportu, který nemůže a ani nechce být vyčerpávajícím zmapováním problémů, ukazuje, že sport jako činnost není jen fyzickou, popřípadě psychofyzickou aktivitou, realizující se na základě zvláštních fyzických či duševních předpokladů, ale je v pravém slova smyslu sociálním a kulturně podmíněným jednáním, které má své sociální důsledky a také s nimi zcela uvědoměle kalkuluje.

Sport ostatně není jen činností, je i společenskou institucí, která plní významné společenské funkce a je nástrojem k dosahování nejen individuálních, ale především skupinových nebo celospolečenských cílů.

Není jen činností, která by uspokojovala ryze osobní potřeby a zájmy, směřovala k rozvoji jen osobnostních stránek života jednotlivce, ale je v plném slova smyslu společenskou činností, která významně formuje způsob života společnosti (být v různých souvislostech a s různou intenzitou) a promítá se i do společenského postavení jednotlivce.

Pochopit sport jako společenský fenomén znamená proto pochopit jej jako společenskou strukturu, která má svou ekonomickou, organizační, výchovnou, ale i ideologickou stránku, která je výrazem kultury dané společnosti a jednou z podstatných vazeb, jimiž se realizují společenské vztahy mezi jedincem a společností.

Základní rysy marxistické sociologie sportu

Skutečnost, že povaha sportu je v první řadě sociální a kulturní, pochopitelně umožňuje, aby se sport a jeho mnohostranné sociální, kulturní i ekonomické souvislosti staly předmětem sociologické analýzy. Sociologie se přitom zabývá jak sociálními vztahy a souvislostmi, které podmiňují sportovní výkon (jak na úrovni života jednotlivce a základních referenčních skupin, v nichž se pohybuje, tak na úrovni sportovních organizací) a uplatnění jedince jako sportovce ve společnosti — v tomto smyslu často hovoříme o sociologii ve sportu (anglicky 'sociology in sport') — tak společenskými vztahy, které se v procesu realizace sportu jakožto sociální instituce utvářejí jako výsledek celospolečenských sociálně ekonomických a kulturních vztahů a definují sport jako specifický sociální a kulturní subsystém společnosti — v tomto případě hovoříme o vlastní sociologii sportu (anglicky 'sociology of sport'). Jestliže sociologie „ve sportu“ má velmi často (být nikoli nutně) charakter aplikované sociologie (většinou s bezprostředními praktickými účinky) a její výsledky jsou obvykle formulovány v rovině konkrétních sociotechnických opatření, sociologie sportu má většinou charakter oborové sociologické disciplíny, úzce související s historickým materialismem, obecnou sociologií a příbuznými sociologickými disciplínami (sociologií volného času, kultury, hromadných sdělovacích prostředků, sociologií organizace, spotřeby, práce a vojenství). Přitom pochopitelně platí, že má-li sociologie 'in sport' plnit své společenské funkce, musí se opírat o dostatečně rozpracovaný systém poznatků o sportu jako takovém. Předpokladem rozvinuté a efektivní aplikované sociologie 've sportu' je tedy do značné míry systematizovaná sociologie sportu, která by měla v optimálním případě propojit poznatky týkající se dynamiky celé společnosti (poznatky o jejím fungování v dané společensko-ekonomické formaci počínaje a vývojovými trendy konče) s poznatky o rozvoji sportu jako specifickém společenském a kulturním subsystému společnosti. Měla by tedy mít charakter oborové sociologické disciplíny s vlastní (být ve srovnání s historickým materialismem a obecnou sociologií méně obecnou) teorií sociálního fungování sportu. Potřeba této teorie

ostatně bezprostředně vyplývá i z nutnosti rozpracovávat nejenom teoretické, ale především prakticky použitelné analýzy sportovní činnosti, umožňující stranickým a státním orgánům i sportovním organizacím (oddílům, jednotám) účinně ovlivňovat sportovní dění a optimalizovat jeho společenské vyústění.

Sport je však, jak již bylo řečeno, složitým společenským a kulturním jevem, jehož analýza výrazně přesahuje možnosti jedné společensko-vědní disciplíny a vyžaduje důsledně interdisciplinární přístup. Proto i sociologové musí nutně kooperovat s řadou specialistů z jiných oborů a spolupodílet se na práci týmů, sestavených především z příslušníků jiných oborů.

Mnohostrannost vazeb, do nichž sociologie sportu vstupuje při zkoumání předmětu své činnosti, nastoluje somozřejmě otázku, v čem spočívá specifická a svébytnost sociologického přístupu ke sportu a k procesům, vznikajícím v rámci sportovní činnosti. Je to současně otázka vymezení sociologie, jejích metod i společenských funkcí. Odpověď na tyto otázky se výrazně liší podle toho, který typ sociologie máme na mysli, neboť jinak na tuto otázku odpoví marxista, jinak strukturální funkcionalista, přívrženec fenomenologické interpretativní sociologie nebo ortodoxní pozitivista. Pro nás je rozhodující odpověď marxistické sociologie.

Pokusíme-li se objasnit, jak základní metodologická východiska marxistické sociologie ovlivňují samu marxistickou sociologii sportu, musíme především zdůraznit princip makrosopečenské determinace sportovních jevů. Sport a sportovní činnost nelze sociologicky pochopit jen zkoumáním sportovních motivací, jednání lidí v malých sportovních skupinách nebo analýzou drah společenského uplatnění či rolí, které lidé ve sportu zastávají, byť analýza těchto jevů je nepochybně sociologicky zajímavým, vděčným a prakticky využitelným tématem. Sport jako společenský jev je třeba sociologicky analyzovat jako produkt zcela konkrétních společensko-ekonomických formací, jejichž charakter rozhodujícím způsobem určuje jak podobu sportu, tak jeho společenské funkce. Změna způsobu výroby jako osa společenské změny zároveň podmiňuje i rozhodující směry transformace sportu jako společenské a kulturní činnosti. Jaká je společensko-ekonomická formace, takový je i společenský a kulturní charakter sportu. Feudální či kapitalistické společnosti odpovídá jiný druh sportu než společnosti socialistické nebo komunistické. Přitom v řadě případů může jít z hlediska vlastní aktivity o totožnou činnost, avšak společenské předpoklady či důsledky činnosti jsou odlišné, výkonem této činnosti se jedinec dostává do zcela odlišných společensko-ekonomických vztahů a i kritéria společenské efektivity v této činnosti jsou podstatně odlišná.

Druhým znakem marxistického sociologického přístupu je princip historické konkrétnosti, z něhož vyplývá, že sport není ani v rámci dané společensko-ekonomické formace statickým jevem, ale naopak společenským fenoménem, který se vyvíjí a mění své funkce i formy, jimiž se prosazuje do života nejširších vrstev společnosti a citlivě odráží i dílčí posuny v dynamice společnosti. Například mezi lety 1900—1980 se sport výrazně proměnil a poznatky platné pro období na přelomu století nelze téměř vůbec aplikovat na současnost. Tato oblast lidské činnosti se výrazně zinstitutionalizovala, stala se náročnější, pevně se včlenila do kulturního dění společnosti (zejména prostřednictvím tisku, rozhlasu, televize), vytvořila si svou vlastní ideologii, prostě stala se podstatně odlišným fenoménem ve srovnání se svými počátky. Sportovec z přelomu devatenáctého a dvacátého století by byl nejenom pokud jde například o plavání nebo atletiku suverénně poražen žáky a dorostenci, ale především by v řadě případů vůbec nechápal, o co dnešním sportovcům jde, nerozuměl by složitým vztahům uvnitř sportovních oddílů, nepoměrně složi-

tějším politickým souvislostem sportovní činnosti apod. Zřejmě by ho překvapilo i samo složení sportovců z hlediska demografického (např. rozvinutý ženský sport) i sociálního a geografického (rozmach sportu v zemích tzv. třetího světa) a řada dalších okolností a souvislostí, například mezi sportem a kulturou (hromadné sdělovací prostředky a jejich vliv na sportovní dění).

Třetím znakem je třídní přístup ke sportovnímu dění, jehož respektování předpokládá nejenom zodpovězení otázky, komu v dané společensko-ekonomické formaci rozvoj sportu slouží, ale i analýzu funkce sportu v různých, třídně diferencovaných způsobech života. Například v životě rentiérských tříd plnil sport zcela odlišné funkce než v životním způsobu dělníků, byť sama sportovní činnost měla často obdobný charakter (nelišila se tedy druhem realizovaného sportu) a v některých případech byli jak rentiér, tak dělník organizováni v témže klubu. Třídní analýza sociálních souvislostí sportovního dění předpokládá též plné pochopení ideologických souvislostí sportu, tedy či ideologie sportovního dění ovládá, k jakému systému hodnot se přiklání, v jakém systému hodnot je sport posuzován a k jakým životním hodnotám sport jako instituce sportovce vede.

Konečně čtvrtým znakem marxistického přístupu ke sportu je subjekt-objektový pohled na sportovní dění. Z marxistického hlediska není sport určen především aktivitou jednotlivců, ale realizuje se ve složitých interakcích jednotlivce (jako nezbytného a nezastupitelného aktéra sportovního dění) se společenským systémem a subsystémem sportu a tělesné výchovy, přičemž struktura pozic a rolí, do nichž sportovec v rámci sportovního dění vstupuje, vůči němu vystupuje jako do určité míry vnější sociální skutečnost, jejíž zákonitosti a mechanismy si sportovec musí osvojit v procesu socializace. Sportovec nezajímá proto sociologa jako konkrétní jedinec se svými neopakovatelnými fyzickými vlastnostmi a vysoce individualizovanou psychikou (což zajímá především psychologa, antropologa, lékaře a přirozeně trenéra), ale jako reprezentant určitého společenského typu osobnosti. Otázka pro sociologa především zní: jakým společenským typem osobnosti se musí sportovec stát, jaké zvyky, normy, hodnoty a obyčeje si musí sportovec osvojit a ve svém chování vyjadřovat, aby v systému sportu obstál. A zároveň jaký společenský typ osobnosti současný sport ke svému optimálnímu fungování potřebuje. Pro sociologa je samozřejmé, že jedinec, byť sebelepší a sebevýkonnější, sport nevytváří a ani není schopen sám o sobě, ze svého individuálního rozhodnutí měnit společenský charakter sportu. Naopak, sport jako složitý společenský subsystém, složitá sociální instituce, vytváří jedince, přizpůsobuje si jej „ke svému obrazu“ a snaží se jej společensky integrovat.

V rámci této základní a určující tendence přirozeně existuje řada nuancí. Špičkový sportovec, který svými výkony mění ustálené představy o sportovní výkonnosti a jejích normách, je z tohoto hlediska v jiné situaci než běžný sportovec, jehož výkony se pohybují „v mezích normálu“. Jestliže sportovní svět koneckonců vzal na vědomí představy B. Fishera o tom, jaké mají být odměny profesionálního hráče šachu za vystoupení na turnaji a s určitým sebezapřením i některé jeho další, osobnostně podmíněné nároky, analogické požadavky průměrných sportovců by se jistě nesetkaly s pochopením a byly by odkázány do patřičných mezí.

Dějiny sportu ovšem nejsou jen dějinami sportovních výkonů, ale též dějinami zápasů o sociální postavení sportovce, o sociální a ekonomické podmínky jeho činnosti. A je symptomatické, že tento zápas obvykle nevedou sportovci jako jednotlivci (i když se pochopitelně jako jednotlivci angažují nebo také nikoli), ale jako příslušníci určitých sociálních skupin, určitých institucí

apod., jako členové odborů, politických stran a koneckonců i jako členové sportovních a tělovýchovných organizací. Má-li se sport rozvíjet jako individualizovaná činnost, musí pro to být vytvořeny institucionální a organizační předpoklady; sport jako činnost musí být společensky aprobován, jeho hodnoty musí být oficiálně uznány a prosazovány do společenské praxe, a to nejenom živelně, ale s plným využitím všech společenských, často především politických institucí.

A konečně poslední princip marxistického sociologického přístupu ke sportu a sportovní činnosti souvisí s principem neredukovatelnosti sociologického pohledu na pouhou sociální determinaci sportovní činnosti. Z materialistického pohledu na společnost bezprostředně vyplývá, že dějiny mají charakter přírodně historického procesu a ani sociální jednání není determinováno jen ryze „sociálními“ předpoklady a příčinami, ale realizuje se „v součinnosti“ s přírodou, biologickou stránkou člověka. Neboť ani člověk není jen společenskou bytostí, ale především složitým produktem biologické evoluce, jehož sociální jednání je nutně spoludeterminováno i biologii člověka, vztahy k vnějšímu okolí apod. Právě sociologie sportu se musí teoreticky i prakticky vyrovnat s otázkou, kde jsou hranice ryze biologického vysvětlení a podmínění sportovní výkonnosti na jedné straně a kde jsou meze sociální intervence do sportovní činnosti na straně druhé. I když se v dosavadních dějinách obvykle rychle ukázalo, že předpokládané „meze lidské výkonnosti“ jsou vývojem sportu poměrně snadno překonávány, je nesporné, že možnosti člověka nejsou neohrazené. Otázka mezi lidské výkonnosti je současně otázkou historickou, neboť platí vždy jen po určité historické a sociální etapě. Nejen příklady anabolik naznačují, že ve sportu nemáme co činit s běžným, statisticky průměrným člověkem, ale často s člověkem výrazně selektovaným a často i biologicky pečlivě „upravovaným“. Biologická stránka výkonu sice zůstává zachována, avšak její realizace má natolik kulturní, historicky vzniklou formu (neoddělitelnou od existence rozvinutých technických, biologických a lékařských vědeckých a klinických disciplín), že z hlediska teoretického je obtížné stanovit hranici, kde končí biologické a začíná kulturní a společenské.

Sociologie zkoumá moderní sport v plném rozsahu jeho struktury, přičemž (a toto pravidlo je pro marxistickou sociologii závazné) nelze jednoduše generalizovat výsledky získané analýzou jedné úrovně na celý sport. Například znalosti o sportovním kolektivu, o tom, jak se v něm utvářejí momenty dominance, moci a jak se formulují pravidla rozhodování, nelze generalizovat na všechna sportovní odvětví a všechny úrovně. Sociologie přistupuje ke sportu jako k uspořádanému systému různých úrovní, které zejména zahrnují:

- a) institucionální základnu sportu ve světovém a národním měřítku, systém jeho ekonomických a společenských vazeb v rámci globálních společností;
- b) lokální sportovní struktury (například v rámci kraje či okresu) se specifickým propojením celospolečenských a místních, regionálních nebo dokonce profesně organizovaných sportovních organizací a institucí; specifický subsystém z tohoto hlediska tvoří například mládežnický nebo odborářský sport;
- c) úroveň jednotlivých tělovýchovných jednot, sportovních oddílů a týmů, které fungují v rámci různých nadřazených struktur a společensko-ekonomických vztahů;
- d) úroveň neformálních sociálních skupin, které nemají většinou žádné napojení na oficiální strukturu sportu a realizují sportovní činnost víceméně pravidelně ve volném čase, v oblíbených formách sociální interakce, zvyků a obyčejů;

e) úroveň individualizovaného vztahu ke sportu, který se promítá sice do chování a jednání lidí, ale nevede k vytvoření ani dočasných významnějších schémat interakce s ostatními účastníky sportovních činností.

Tak například sportovec hrající výkonnostně basketbal patří do úrovně c) a některými svými činnostmi, popřípadě rolemi se účastní na fungování úrovně a) a b), stabilní parta hrající na plovárně volejbal vytváří úroveň d) a jedinec, který po večerech běhá v parku (často tak, aby ho nikdo nepozoroval) nebo čas od času navštíví sportovní utkání, se pohybuje systematicky na úrovni e). V průběhu života může jedinec procházet různými úrovněmi a podílet se tak na rozvoji sportu a reprodukci jeho základních sociálních a ekonomických určení různorodým způsobem. Ze sociologického hlediska je ovšem podstatné, že funkce a sociální mechanismy sportu a sportovní činnosti, které jsou rozvinuty například na úrovni rekreačního sportu — úrovně d) a e) — nelze vůbec generalizovat na vyšší úroveň například výkonnostního nebo vrcholového sportu, a naopak sociální zákonitosti ovládající vrcholový a výkonnostní sport jsou jen obtížně přenosné do sportu rekreačního, plnicího vesměs relaxační a sociálně interakční, komunikační funkce.

Přitom sociologický pohled na sport musí respektovat jednotu lidského života a tedy i skutečnost, že sportovec se může podílet na sportovní činnosti na různých úrovních (například jako člen oddílu vrcholové kopané, jako člen party hrající po večerech šachy nebo kuželky „o pivo“, popřípadě jako člen voleného tělovýchovného orgánu nebo trenér mládeže, a sport se do jeho života promítá rozporným způsobem: různorodé povinnosti, které z jeho rolí ve sportu vyplývají, mají často kontraverzní polohu, jsou zdrojem tenzí a napětí, které sportovec sám často jen obtížně zvládá. Sociologický pohled na sport dokonce nemůže ani abstrahovat od dalších společenských rolí, které sportovec plní, například v zaměstnání, v rodině, ve škole. Sociologický pohled na sport tedy nutně (a to na všech výše uvedených úrovních) musí respektovat dialektiku sportu a společnosti, začlenění sportovní činnosti do komplexu způsobu života jak společnosti, tak jednotlivců. Neboť, a to je pro sociologický přístup příznačné, společenské funkce sportu nejsou jednou provždy dány, ale utvářejí se v procesu realizace sportovní činnosti, v mnohostranných vazbách mezi sportem a způsobem života.

Pokusíme-li se shrnout dosavadní charakteristiky sociologického přístupu ke sportu, musíme především upozornit na jeho dominantu, již je úsilí pochopit vzájemnou korespondenci mezi společností a jejím sociálním systémem. Během svého rozvoje se „sport stává takovým, jakým je svět společnosti, která jej utváří. Proto také v jeho institucionální struktuře, v jeho funkcích, ... vzorech jednání, postojích i sociálních rolích, v jeho celkovém stavu můžeme zobrazit ... stav celé společnosti, její vnitřní konflikty i integrační procesy, aspirace i usilování jednotlivých tříd a vrstev, její slabost i sílu, obdobně jako v kapce vody se zrcadlí struktura i stav světa přírody“ [Wohl 1976 : 156]. Proto také nelze přeceňovat sociálně přetvářející a reformní funkce sportu. Sport je sice důležitým prostředkem šíření (difúze) kulturních a společenských hodnot (a jako jedna z nich je také šířen), nástrojem akulturace [Krawczyk 1973], a to v rozměru jak individuálním, tak společenském, nemůže se však stát nástrojem celkové přestavby společnosti. I když nepochybně sport může přispět k tomu, že se některé normy sportovního jednání (například rytířskost vedení zápasu, úcta k soupeři i protivníkovi) mohou stát alespoň v některých kruzích společnosti internacionalizovanou a plně akceptovanou normou chování, těžko se stanou všeobecně rozšířeným modelem jednání ve společnostech, které (jako je tomu ve společnosti kapitalistické) na první místo ve společen-

ských hodnotách povýšily hon za ziskem a společenským úspěchem. V této společnosti je spíše pravidlem, že normy rytířskosti jsou odsunuty do pozadí a nahrazeny bezohledným soupeřením, které se (v extrémních případech) nezastavuje „před ničím“. Ve společnosti, která je ovládána principem zisku a rozložena ve svých základech hlubokým sociálně třídním antagonismem, nemůže být sport prostředkem nápravy a nositelem myšlenky sociálního konsensu; spíše je pravidlem, že se sám stane arénou, v níž se základní hluboké společenské rozpory a konflikty manifestují a obnažují, byť ve specifické a často jen symbolické nebo náznakové formě. Ve společnostech s výrazně rozvinutou dělbou práce, se nakonec i sport stává jen „určitým druhem specializované činnosti“, jejíž výkon nutně musí být kompenzován. Princip kalokagathie se tak ve sportu nerealizuje samozřejmě, ale jen za určitých podmínek. Pokud nejsou splněny, pak i ve sportu (a to i ve sportu rekreačním) vzniká riziko jednostranného rozvoje člověka, jeho fyzických i duševních schopností a potencí.

Literatura

- Choutka, M.: *Sport a společnost*. Praha, Olympia 1978.
- Jung, O.: *Anglicko-český slovník*. Praha, Borový 1947.
- Krawczyk, Z.: *Natura, Kultura, Sport. Kontrowersje teoretyczne w Polsce*. Warszawa, Państwowe wydawnictwo naukowe 1970.
- Krawczyk, Z.: *Sport w społeczeństwie współczesnym*. Warszawa, Państwowe wydawnictwo naukowe 1973.
- Lüschen, G. — Weiss, K.: *Soziologie des Sports*. Darmstadt, Luchterhand 1976.
- Malá encyklopedie sportu*. Praha, Mladá fronta 1980.
- Martens, R.: (1971) *Socialnaja psihologija i sport*. Moskva, Fizkultura i sport 1979.
- Marx, K.: *Ekonomicko-filozofické rukopisy*. Praha, SNPL 1957.
- Merhautová, J. a kol.: *Tělesná kultura — významná sféra společenské činnosti a její teoretická reflexe*. In: Sborník z celostátní konference „Tělesná kultura — společnost — osobnost“. Praha, ÚV ČSTV 1982.
- Olivová, O.: *Lidé a hry*. Praha, Olympia 1979.
- Osipov, G. V.: *Sociologie*. Praha, Svoboda 1972.
- Ponomarjov, N. I.: (1974) *Sociální funkce tělesné kultury*. Praha, Olympia 1979.
- Šprynar, Z.: *Teorie tělesné kultury*. Praha, Univerzita Karlova 1983.
- Veblen, T.: (1899) *Teoria klasy próżniacej*. Warszawa, Państwowe wydawnictwo naukowe 1971.
- Wohl, A.: *Spoleczno historyczne podloze sportu*. Warszawa, Państwowe wydawnictwo naukowe 1961.
- Wohl, A.: *Wpływ rewolucji naukowo-technicznej na współczesny kształt sportu i perspektywy jego rozwoju*. In: Krawczyk, Z.: *Kultura fizyczna i społeczeństwo*. Warszawa, Państwowe wydawnictwo naukowe 1978.
- Zich, F.: *Sociologický výzkum*. Praha, Svoboda 1976.